

functioning of the pedagogical system depends; the form of pedagogical activity, the purpose of which is the formation of a highly skilled specialist and the result of purposeful selection, design and application of organizational forms of learning, as well as the selection of methods and techniques; a complex of specially designed general (core, system-oriented) factors of influence on external and internal circumstances of the educational process and personal parameters of its participants. The author proposes various classifications of pedagogical conditions, like external, internal, didactic, psychological and pedagogical, organizational-pedagogical conditions; as well as - subjective internal-personality and objective external. Considerable attention in the paper is paid to the practical aspects of the implementation of pedagogical conditions, the observance of which is important for the formation of social competence of future officers of the Civil Protection Service of Ukraine in the process of training. On the basis of expert assessment of the importance of the factors of the social competence of future specialists' effective formation, the author substantiates the pedagogical conditions of effective formation of the social competence of future officer personnel in the process of professional training. These conditions include: the development of professional motivation of students to master the future profession; introduction of innovative pedagogical technologies into the professional training of future officers of the Civil Protection Service of Ukraine; organization of educational work, aimed at forming social competence of cadets. The article proves that an important role in shaping the social competence of cadets belongs to the educational work, which clearly outlines the technological connection between: social education, social design and social correction, which are significant for obtaining the proper level of formation of the individual's social competence.

Key words: social competence, pedagogical conditions, factors, officers of the civil protection service, professional training.

УДК 373.2.011.3-051:37.015.31:17.022.1

DOI: 10.31339/2413-3329-2018-1(7)-129-132

Черепаня Наталія Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Русин Надія Михайлівна,
старший викладач,
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ПРОЦЕСІ САМООСВІТИ

У статті розкрито психолого-педагогічні умови розвитку та формування моральної позиції вихователя дошкільного навчального закладу в процесі самоосвіти. Автором зазначено увагу на доцільності розвитку моральних потреб вихователів дошкільних навчальних закладів, потреб в професійній самоосвіті, саморозвитку, професійних знаннях, потреб в самовизначенні.

Ключові слова: вихователь, моральна позиція, самоосвіта, самовизначення, саморозвиток.

Постановка проблеми. Актуальним завданням науки і практики є забезпечення дошкільної освіти кадрами нового покоління педагогів, які представляють культуру на високому рівні духовності і моральності. Педагогу дошкільної освіти відводиться особлива роль, оскільки особистість дорослого - «потужний фактор розвитку особистості дитини». Засвоєння дитиною моральних норм і правил здійснюється через вихователя, його особистість, його культуру і його моральну позицію.

В умовах переходу до гуманістичної парадигми освіти, уваги до особистісно-орієнтованих технологій, необхідності суб'єктного розвитку вихователя актуалізується проблема формування професійно-моральної позиції вихователя. Моральна позиція - це ставлення до дітей, колег, мотиви вибору педагогічної професії і мотиви педагогічної діяльності, вибір цілей і засобів педагогічної діяльності. Педагог може виступати в якості інформатора, порадирика, прохача, натхненника і т. д. Кожна з цих професійних ролей може давати позитивний і негативний ефект залежно від особистості педагога, від його моральної позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велике значення при вивченні питання про зміст позиції педагога мають дослідження психологів Б. Р. Ананьєва, К. І. Божович, В. С. Кона, С. Н. Мясіщева, С. Л. Рубінштейна та ін.

Мета статті: розкрити психолого-педагогічні умови моральної позиції вихователя дошкільного навчального закладу у процесі самоосвіти.

Результати дослідження. Для того щоб людина могла впевнено і досить обґрунтовано зайняти певну моральну позицію в кожному конкретному випадку, вона повинна не тільки знати норми суспільної моралі, але й вміти бачити їх порушення окремими людьми або цілими групами, вміти розкрити мотиви і цілі дій цих людей і зайняти принципову позицію, яка реалізується в практичній діяльності.

Педагог повинен ставати справжнім професіоналом, здатним вирішувати завдання загального розвитку дітей своїми педагогічними засобами, своїм змістом педагогічної діяльності, заснованої на моральних цінностях.

Одним з найважливіших вимог, які пред'являє педагогічна

професія, є моральна позиція вихователя. Саме в ній вихователь виражає себе як суб'єкт педагогічної діяльності. В моральній позиції вихователя виражаються його професійно-моральні потреби. Моральна позиція педагога - це система тих інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин до світу, педагогічної дійсності і педагогічної діяльності зокрема, які є джерелом його активності. В моральній позиції вихователя виявляється його особистість, характер соціальної орієнтації, тип громадянської поведінки. Розвиток моральних потреб вихователя є одним із центральних завдань, оскільки дані потреби формуються в процесі освоєння педагогічної діяльності і впливають на її ефективність [4, с.56].

На нашу думку, моральні потреби - це певний стан особистості, завдяки якому здійснюється регулювання поведінки, визначається гуманістична спрямованість мислення і почуттів людини. Моральні потреби, володіючи спонукальною силою, викликають певну ступінь моральної активності, впливають на становлення моральної самосвідомості і готовності до педагогічної діяльності.

В даний час у психолого-педагогічній літературі вченими висвітлена проблема динаміки розвитку моральних потреб вихователів дошкільних навчальних закладів. Моральні потреби визначаються у спрямованості вихователя на іншу дитину, на її ухвалення, на вміння враховувати її особливості, інтереси, сприяти її розвитку. Моральні потреби проявляються в потребах в афіліації, потребах в соціофілії (альтруїзм), потребах в заступництві [4, с.57].

Потреба в афіліації (контактом, спілкуванням) мається на увазі певний клас соціальних взаємодій, що мають повсякденний і в той же час фундаментальний характер. Зміст потреби в афіліації полягає в спілкуванні з іншими людьми (в тому числі з людьми незнайомими або малознайомими), і таке його підтримання, яке приносить задоволення, захоплює і збагачує обидві сторони.

Для педагога важливою є потреба у соціофілії (альтруїзм). Під наданням допомоги, альтруїзмом, розуміються будь-які спрямовані на благополуччя інших людей дії: виявлення співчуття і задоволення потреби безпорадної дитини або будь-якої іншої людини, яка слабка, втомлена, недосвідчена, принижена, самотня,

знедолена, хвора. Потреба в альтруїзмі виражається в бажанні педагога годувати, піклуватися, підтримувати, співчувати, захищати, заспокоювати, зцілювати. Наявність такої потреби у педагога має свідчити про гуманістичну спрямованість його дій і визначати гуманістичний стиль педагогічної діяльності.

Потребу в заступництві відображає бажання навчати, наставляти, рекомендувати, радити, робити що-небудь разом. На думку В. Маркової, розвинена система професійно-моральних потреб багато в чому визначає рівень сформованості професійно-моральної позиції вихователя дошкільного навчального закладу [2, с.41].

Потреба є і передумовою, і результатом не тільки професійної діяльності людей, але і пізнавальних процесів. Саме тому потреби виступають як такі стани особистості, завдяки яким здійснюється регулювання діяльності та поведінки, визначається спрямованість мислення, почуттів і волі людини. Потреба в професійній самоосвіті є характерною якістю розвитку особистості, необхідним елементом її духовного життя. Потреба в професійній самоосвіті - вища форма задоволення пізнавальної потреби особистості педагога. Ця потреба пов'язана з проявом значних вольових зусиль, з високим ступенем свідомості і організованості педагога, прийняттям на себе внутрішньої відповідальності за своє самовдосконалення.

Стійка потреба у професійній самоосвіті взаємопов'язана з потребою в саморозвитку, в знаннях, розумовій праці та у пізнанні навколишнього професійного середовища, потребою у творчості, потребами, що виражають духовний імператив, культурогенними потребами і потребами, що відображають індивідуальний досвід [1, с.86].

Потреба в саморозвитку. У тих випадках, коли потреба в знаннях детермінована генетично, людина відчуває потужну інстинктивну потребу в розвитку здібностей, певних якостей і умінь у відповідних обставинах, і оптимальний розвиток має місце тільки при її наявності. Прикладом потреб цього роду може служити потреба педагога у полімодальній інформації. Вона виражає здатність педагога до переробки інформації про професійне середовище. Дана здатність знаходиться у фундаменті життєзабезпечення і тому надзвичайно важлива. На ній ґрунтується робота адаптації педагога до професійно-педагогічного середовища.

Потреба у професійних знаннях. Людина відрізняється від всіх інших живих істот своєю здатністю засвоювати мову, культуру, знання. Подібно іншим, ця здатність припускає відповідні праобразу і виявляє себе задовго до того, як людина дорослішає. Тому педагог потребує навчання, відчуває потребу у професійних знаннях. Отримати їх він може тільки в спілкуванні з іншими людьми, тому потреба у професійних знаннях виявляє себе, насамперед, у вигляді потреби в спілкуванні з іншими фахівцями. Потреба професійного пізнання у педагога проявляється у прагненні дослідити, задавати питання, задовольняти цікавість, дивитися, слухати, перевіряти, читати і прагнути до знань [2, с.28].

Зовнішніми джерелами розвитку потреби в професійній самоосвіті є:

- 1) книги, періодична преса, засоби масової інформації, дистанційна самоосвіта;
- 2) навчання на курсах, в гуртках, дозволяє оволодіти раціональними вміннями і корисними навичками;
- 3) корисна праця, що допомагає отримати інформацію про галузі, в якій вона виконується;
- 4) навколишня дійсність: події, які відбуваються навколо; люди, з якими реалізується спілкування;
- 5) захоплення, це джерело, яке стимулює розвиток кругозору.

Таким чином, актуальна потреба педагога у професійній самоосвіті виражається в прагненні до професійного самовдосконалення, що є показником особистісної зрілості, з вираженим прагненням до професійної самоосвіти пов'язаний з цим професійний успіх і професійне довголіття. Професійно-моральне самовизначення вихователя дошкільного навчального закладу

розглядається як механізм становлення його моральної позиції. Загальновизнано, що в сучасних умовах із зміною мети і характеру праці змінюються вимоги до педагога, що обумовлює новий підхід до проблеми його соціально-професійного становлення. Сьогодні та людина затребувана, яка здатна до самореалізації, самовираження, застосування своїх індивідуальних здібностей і використання можливостей в різних сферах професійної діяльності. Ступінь сформованості моральної позиції вихователя в найбільшій мірі обумовлена його здатністю до самовизначення в непередбачуваних і стрімко мінливих ситуаціях педагогічної взаємодії.

Сучасний вихователь працює в ситуації постійного вибору: як професійно-морального, який передбачає вільну реалізацію власних концептуальних підходів та інноваційних ідей, так і професійно-технологічного, обумовленого вільним володінням всім спектром методичних засобів, прийомів, форм, позицій в процесі виховання і навчання.

Вихователь, як правило, не може вибирати об'єктивні умови своєї професійної діяльності. Однак, як професіонал він має свободу у визначенні мети своєї діяльності і виборі засобів їх досягнення. Свобода не абсолютна і втілюється в житті як здійснення можливостей шляхом вибору певної мети і плану дій. Вона тим більша, чим краще люди усвідомлюють свої реальні можливості, чим більше коштів знаходиться в їх розпорядженні, чим більшою мірою вони можуть скористатися сприятливими для них тенденціями суспільного розвитку і протидіяти несприятливим [3, с.103].

Самовизначення - це процес і результат вибору особистістю власної позиції, цілей і засобів самоздійснення в конкретних обставинах життя; основний механізм набуття та прояви людиною внутрішньої свободи. Суть процесу самовизначення полягає в актах виявлення і утвердження індивідуальної позиції в проблемних ситуаціях, коли людина опиняється перед необхідністю альтернативного вибору і повинна приймати екзистенційні або прагматичні рішення. При цьому вибір вихователем своєї педагогічної позиції розуміється як вибір стратегічної лінії професійної поведінки як моральний, концептуальний аспект виховної роботи.

Сутністю професійно-морального самовизначення є побудова смислів і перспектив розвитку конкретної людини в конкретній культурно-історичній ситуації при виконанні нею тієї чи іншої професійної діяльності, самостійне та усвідомлене знаходження смислів виконуваної праці та всієї життєдіяльності. Діяльність щодо знаходження смислів і є предметом професійного самовизначення і передбачає не тільки мотиваційну складову, але й оволодіння специфічною здатністю до самостійного і усвідомленого самовизначення [3, с.106].

Слідуючи висновкам І. А. Колесникової, виділимо такі складові професійно-морального самовизначення вихователя:

- усвідомлення мети і сенсу своєї діяльності шляхом звільнення від всіх форм спотвореної педагогічної свідомості;
- побудова системи справді педагогічних, людиноорієнтованих відносин, де результативність освітнього процесу буде визначатися здатністю його учасників до взаємовпливу і взаємозміни;
- зняття невизначеності професійної поведінки і заміна «ритуальної» (С. Л. Рубінштейн) поведінки на концептуальну.

У такому розумінні професійно-морального самовизначення вихователя виступає як самодетермінація, на відміну від зовнішньої детермінації; в понятті самовизначення виражається активна природа «внутрішніх умов», через які переломлюються зовнішні впливи: «насправді самовизначення і визначення іншими, зовнішніми існує в рівній мірі повсюди. Існує ієрархія цих відносин, в якій вищим рівнем самовизначення виступає на рівні істот, що володіють свідомістю» [3, с.107].

У розумінні процесу професійно-морального самовизначення вихователя як становлення його професійно-моральної позиції розглядають динаміку його рефлексії, самооцінки і самосвідомості у сфері професійної діяльності.

Виділяють когнітивний (наявність елементарних професійно-педагогічних знань, професіографічних знань про себе в «контексті професії»), діяльно-особистісний (сформованість професійно-педагогічних навичок та вмінь, а також професійно значущих якостей особистості) і мотиваційно-ціннісний (сформованість орієнтації на професію та її домінуюча роль у структурі його життєвих планів, переконаність у особистісній та соціальній значущості правильного вибору професійного шляху) критерії сформованості професійного самовизначення [1, с. 37].

Таким чином, професійно-моральне самовизначення вихователя - це знаходження відповідності вимогам професії, суспільства, типу, себе, своєї індивідуальності, побудова індивідуального простору професійно-особистісного саморозвитку, тобто суб'єктно-професійного простору.

Свобода вибору, що супроводжує розвиток гуманістичних тенденцій, можлива, якщо вихователь засвоїв альтернативні варіанти професійної поведінки, здатний до творчості, до креативного мислення і у нього є рішучість і воля, щоб на підставі особистих мотивів прийняти педагогічне рішення, втілити його в життя і нести за це повну відповідальність. Результатом такого вільного самовизначення стає поступальний розвиток професійно-моральної позиції вихователя дошкільного навчального закладу [2, с.54].

На підставі вищевикладених положень ми припустили, що процес розвитку моральної позиції вихователя дошкільного навчального закладу у процесі самоосвіти буде найбільш оптимальним при наступних психолого-педагогічних умовах:

- розвивати моральні потреби вихователя дошкільного навчального закладу;
- формувати потребу в професійній самоосвіті у вихователя дошкільного навчального закладу;

Список використаних джерел

1. Коджаспирова, Р. М. Теорія і практика професійно-педагогічної самоосвіти / Коджаспирова Р. М. – М. : Альфа, 1993. – 120 с.
2. Кіл, Н. Н. Моральні потреби особистості / Кіл Н. Н. – М., 1981. – 63 с.
3. Кулик, Є. Дидактична характеристика процесу самоосвіти / Кулик Є. // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 102–107.
4. Люблінська, А. А. Формування моральної позиції починається з дитинства / А. А. Люблінська // Початкова школа. – 1982. – № 11. – С. 56–59.
5. Маркова, С. С. Формування моральної позиції майбутнього педагога / Маркова С. С. // Психолого-педагогічні особливості формування особистісних якостей учителя в освітньому просторі ВНЗ : матеріали наук.-практ. конф. / відп. ред. К. С. Подимова. – Курськ: Вид-во Курського держ. пед. ун-ту, 2005. – С. 176–179.

References

1. Kodzhaspyrova R. M. (1993), *Teoriia i praktyka profesiino-pedahohichnoi samoosvity* [Theory and practice of vocational and pedagogical self-education], M.: Alfa, 120 p.
2. Kil N. N. (1981), *Moralni potreby osobystosti* [Moral needs of an individual], M., 63 p.
3. Kulyk Ye. (2006), *Dydaktychna kharakterystyka protsesu samoosvity* [Didactic characteristic of self-education process], *Higher Education of Ukraine*, No 1, P. 102–107.
4. Lublinska A. A. (1982), *Formuvannia moralnoi pozytsii pochynaietsia z dytynstva* [Formation of moral position begins in childhood], *Primary school*, No. 11, P. 56–59.
5. Markova S. S. (2005), *Formuvannia moralnoi pozytsii pochynaietsia z dytynstva* [Formation of the moral position of future educator], *Psychological and pedagogical peculiarities of personal qualities formation of a teacher in educational space of higher educational institutions : Materials of scientific and practical conference; executive editor. K. S. Podymova, Kursk: Published by Kursk State Pedagogical University, P. 176–179.*

У статті розкрито психолого-педагогічні умови розвитку та формування моральної позиції вихователя дошкільного навчального закладу в процесі самоосвіти. Автором з акцентовано увагу на доцільності розвитку моральних потреб вихователів дошкільних навчальних закладів, потреб в професійній самоосвіті, саморозвитку, професійних знаннях, потреб в самовизначенні.

Ключові слова: вихователь, моральна позиція, самоосвіта, самовизначення, саморозвиток.

The psychological and pedagogical conditions of development and formation of a moral position of a teacher of preschool educational institution in the process of self-education have been disclosed in the article. The author focuses on the expediency of developing the moral needs of preschool educators, the needs for professional self-education, self-development, professional knowledge, needs for self-identification. In the context of the transition to a humanistic education paradigm, attention to personality-oriented technologies, the need for the subject development of the educator, the problem of forming a professional and moral position of the educator is actualized. The purpose of the article is to reveal the psychological and pedagogical conditions of the moral position of the educator of preschool educational institution in the process of self-education. The moral position of the educator is an assessment related to the norms of social behavior and its observance, which educator must realize and adopt it as a guide for its actions. Moral position includes: reflection as a reflection of its professional activity, professional and moral consciousness as awareness of the rules of

its behavior, altruism as willingness to sacrifice its personal interests for the benefit of children, empathy as an understanding and feeling in the experience, emotions, mental states of another person, spirituality as the higher sides of the inner world, value orientations as an attitude to the totality of material and spiritual ideals. The high level of development of all the leading factors determines the formation of a stable professional and moral position. On the basis of the above-mentioned provisions, we assumed that the process of developing the moral position of the educator of a preschool educational institution in the process of self-education would be most optimal under the following psychological and pedagogical conditions:

- to develop the moral needs of the preschool educator;
- to form the need of professional self-education of educator of preschool educational institution;
- to promote professional and moral self-determination of the educator of pre-school educational institution.

Key words: preschool teacher, moral position, self-education, self-development